

Bileog 3.1

Ag cur mothúchán in iúl

Réamhobair

Bí ag obair leis an duine in aice leat – déanaigí ransú intinne ar an stór focal a bhaineann leis na topaicí seo:

Ag déanamh comhbhróin/Ag déanamh comhghairdis/Ag cur grá nó cion in iúl

Ag cur mothúchán in iúl

Rólimirt

Bí ag obair leis an duine in aice leat agus déanaigí na cleachtaí seo le chéile:

1. Cén cineál comhrá a bheadh oiriúnach do na comhthéacsanna sna boscaí thíos? Glacai gí sealanna an dá thaobh den chomhrá a dhéanamh le chéile.
2. Scríobhaigí cárta a bheadh oiriúnach do chomhthéacs amháin as gach bosca.
3. Bíonn sé deacair mothúcháin a chur in iúl i dteanga – an féidir libh smaoineamh ar aon ócáid eile, nach bhfuil luaite thíos, a mbeadh mothúcháin den chineál seo le cur in iúl?
4. Pléigh aon difear réime sa teanga atá sna comhthéacsanna thíos.

(1) Ag déanamh comhbhróin le duine:

- a. Fuair athair le do bhainisteoir san obair bás.
- b. Fuair máthair le comhghleacaí leat bás.
- c. Fuair athair do charad bás.

(2) Ag déanamh comhghairdis le duine:

- a. Phós do bhainisteoir an tseachtain seo.
- b. Bhí leanbh ag comhghleacaí leat.
- c. Cheannaigh do chara teach nua.

(3) Ag cur grá nó cion in iúl:

- a. Cuireann do sheanaintín glao ort don chéad uair le bliain anuas
- b. Rinne do chomhghleacaí gar mór duit nuair a bhí tú as láthair.
- c. Tá do dhlúthchara ag imeacht ar feadh bliana.

Cúrsaí grá

Plé

Pléigh na ceisteanna seo leis na daoine eile i do ghrúpa:

- Cad é do shainmhíniú féin ar ghrá?
- An gcreideann tú i ngrá an chéadradhairc?
- Cad é an difríocht idir grá a bheith agat do dhuine agus dúil a bheith agat i nduine?
- An féidir leat a bheith i ngrá le do leannán nuair nach maith leat é nó í a thuilleadh?
- Ar cheart d'fhear íoc as gach rud ar an chéad choinne?
- Cad é do bharúil faoi phóstaí réamhshocraithe? Cén fáth?
- An athraíonn daoine nuair a phósann siad? An bhfuil daoine pósta chomh saor le daoine nach bhfuil pósta, dar leat?
- Céard é do mheas ar thoradh an reifrinn ar chomhionannas pósta?
- An bpósfá duine nach raibh an teanga dhúchais chéanna aige nó aici is atá agat féin?

Bileog 3.2

Caidrimh

Beidh tú ag léamh dáin le Michael Davitt ar ball. Pléigh an cheist seo leis an duine in aice leat sula léann sibh an dán:

Cad is brí leis na téarmaí seo – ceadúnas filíochta/fallás mothaitheach/uaim/comhfhuaim?

Réamhobair

Caidrimh

Bí ag obair leis an duine in aice leat – léigí an dán faoi dhó le chéile agus déanaigí na cleachtaí in aice leis. An féidir leat samplaí de na téarmaí thuas a aimsiú sa dán?

An Scáthán I gcuimhne m'athar

(I) Níorbh é m'athair níos mó é
ach ba mise a mhacsan;
paradacs a fuar a d'fháisceas,
dealbh i gculaith Domhnaigh
a cuireadh an lá dár gcionn.

Dhein sé an-lá deora, seirí,
fuiscí, ceapairí feola is tae.
Bhí seanchara leis ag eachtraí
faoi sciurd lae a thugadar
ar Eochail sna triochaidí
is gurbh é a chéad pháirtí é
i seirbhís Chorcaí/An Sciobairín
amach sna daicheadaí.
Bhí dornán cártaí Aifrinne
ar mhatal an tseomra suí
ina gcorrán thart ar vás gloine,
a bhronntanas scoir ó C.I.E.

(II) Níorbh eol dom go ceann dhá lá
gurbh é an scáthán a mharaigh é...

An seanscáthán ollmhór Victoiriach
leis an bhfráma ornáideach bréagórga
a bhí romhainn sa tigh trí stór
nuair a bhogamar isteach ón tuath.
Bhínn scanraithe roimhe: go sciortfadh
anuas den bhfalla is go slogfadh mé
d'aon tromanáil i lár na hoíche...

Ag maisiú an tseomra codlata dó
d'ardaigh sé an scáthán anuas
gan lámh chúnta a iarraidh;
ar ball d'iompaigh dath na cré air,
an oíche sin a phléasc a chroí.

(III) Mar a chuirfí de gheasa orm
thugas faoin jab a chríochnú:

Filíocht

Pléigh:

1. Cad atá ar eolas agat faoin fhíle?
2. Abair in aon abairt amháin téama an dáin seo.
3. Cad iad na mothúcháin atá le brath sa dán, dar leat?
4. Cad iad na mothúcháin/nithe nach bhfuil ráite amach sa dán, dar leat?
5. An téama uilíoch é téama an dáin seo, dar leat?

Cultúr: Bíonn slite éagsúla ag gach cultúr chun déileáil leis an bhás - cad é an traidisiún in Éirinn?
Cad iad na nósanna a bhaineann leis an mbás i do cheantar féin?
Cad a cheapann tú faoin chaoi a nglactar leis an bhás in Éirinn?

Teanga: 'a phéinteáil'

- Cén chuid den ghramadach atá i gceist leis na focail i gcló Iodálach thuas?
- Aimsigh samplaí eile ón téacs.
- Cad é an difríocht idir **a choinneáil** agus **á choinneáil**?

an folús macallach a pháipéarú,
 an fhuinneog ard a phéinteáil,
 an doras marbhlainne
 a scríobadh. Nuair a rugas ar an scáthán
 sceimhlíos. Bhraitheas é ag anáilú tríd.
 Chuala é ag rá i gcogar téiglé:
I'll give you a hand, here.

Is d'ardaíomar an scáthán thar n-ais in airde
 os cionn an tinteáin,
 m'athair á choinneáil
 fad a dheineas-sa é a dhaingniú
 le dhá thairne.

Caidrimh

Plé

Anois, ag obair le chéile go fóill, déanaigí na cleachtaí thíos:

1. Déanaigí ransú intinne ar na tréithe dearfacha agus na tréithe diúltacha a bhíonn ag daoine, go ginearálta.
2. Féachaigí ar an liosta daoine thíos – roghnaigí seachtar as an naonúr agus (a) déanaigí cur síos ar na tréithe dearfacha agus na tréithe diúltacha atá ag na daoine seo in bhur saol agus (b) déanaigí cur síos ar an chaidreamh a bhí/atá agaibh leis na daoine éagsúla.
  - d'athair
  - an duine is mó a raibh tionchar aige/aici ort i do shaol
  - do dheirfiúr nó do dheartháir
  - do mhúinteoir
  - do chol ceathrar
  - an cara is fearr atá agat
  - d'aintín nó d'uncail
  - do sheanmháthair nó do sheanathair
  - do dhochtúir nó d'fhioclóir

Bileog 3.3a

Tuairimí

Léamh

Bí ag obair leis an bheirt eile sa ghrúpa leat – léigí na sleachta thíos le chéile agus déanaigí na cleachtaí.

- (a) Cad iad na tuairimí a chuirtear in iúl go díreach sna sleachta? Breacaigí síos na slite a gcuirtear na tuairimí sin in iúl.
- (b) Cad iad na tuairimí a chuirtear in iúl go hindíreach sna sleachta? Breacaigí síos na slite a gcuirtear na tuairimí sin in iúl.
- (c) Cuirigí na focail a bhfuil cló dubh orthu sna sleachta in abairtí lena mbrí a léiriú.
- (d) Cén ghné den ghramadach atá i gceist leis na focail a bhfuil líne fúthu sna sleachta?

Iarcheisteanna léitheoireachta:

- (e) Ar fhoghlaim sibh aon slí eile le bhur gcuid tuairimí a chur in iúl ó na sleachta?
- (f) An raibh an ceacht seo deacair? Cén fáth?

Sliocht 1 – Bhainfeadh Christina Noble uasal, mhisniúil, deoir as cloch ghlas – Breandán Mac Gearailt (www.tuairisc.ie – 10 Meitheamh 2015)

Ó thús go deireadh bhainfeadh an clár *In a House that Ceased to Be* (RTÉ 1, oíche Dé Luain) deoir as cloch ghlas: *Danny Boy* á chasadh do chailín beag nach féidir corraí sa chliabhán, fear cnagaosta ag cur síos ar iarrachtaí **teitheadh** ó uafás na hinstiúide cónaithe agus teaghlach ag teacht le chéile den chéad uair le breis agus 50 bliain.

Tá breis agus tríocha bliain caite ó fuarthas corp Ann Lovett faoi scáth dhealbh na Maighdine Muire i nGránard agus gur tosaigh cumhacht na heaglaise Caitlicí ag creimeadh. Le linn agus i ndiaidh an chreimthe, tosaíodh ag nochtadh agus ag oscaíl súl. Ba dhóigh leat gur deacair sinn a shuaitheadh agus a ghoilleadh i ndiaidh an méid atá cloiste agus tagtha chun solais i gcaitheamh na mblianta. Ach ní hamhlaidh atá mar bheadh deora i gceann do chuid súl agus an fhearg ag borradh agus tú ag féachaint ar an drochíde a tugadh ar Christina Noble, a deartháir agus a beirt deirfiúracha.

Bhásaigh máthair Christina nuair a bhí sí an-óg agus mar gurbh í an té ba shine í, ghlac sí cúram na máthar uirthi féin. B'alcólach é a hathair agus tógadh an ceathrar clainne faoi chúram an Stáit, agus, dá réir, faoi chúram na heaglaise, sna caogaidí nuair a bhí Christina dhá bhliain déag d'aois. Cuireadh Christina, Sean, Katy agus Philomena go hinstiúidí cónaithe difriúla, Leitir Fraic agus Ard Aidhin ina measc. Aontaíonn an ceathrar d'aon ghuth gur scrios seo an teaghlach, gur **loic** an Stát orthu agus gur fhág na hinstiúidí faoi smál iad don chuid eile dá saol.

Tugtar éachtaint dúinn ar an drochíde a tugadh orthu sna hinstiúidí seo. *“They fucked up my sisters,”* a deir Christina go mothúchánach, feargach agus í ag síneadh méara i dtreo foirgneamh amháin. Tagann an fhearg agus an dochrón go barr uisce go minic ar Christina agus í ag bleaisteáil ar a turas siar bóithrín na drochsmaointe. Go deimhin, labhraíonn an ceathrar go deisbhéalach agus is léir go bhfuil eachtraí na mblianta úd ag luí go trom orthu i gcónaí.

Sliocht 2 – An tSiúr Stanislaus Kennedy – Ailín Ní Chonchúir, (www.beo.ie – Lúnasa 2001)

Is bean í an tSiúr Stanislaus Kennedy a bhfuil blianta fada caite aici ag troid ar son chearta na ndaoine bochta in Éirinn.

Bhí alt ar pháipéar Domhnaigh le déanaí faoi bheirt fhostaithe de chuid Barclays i Sasana a d'imigh amach chun béile a ithe i mbialann. Ní raibh aon ócáid mhór speisialta á ceiliúradh acu, ní raibh ann ach oíche shóisialta eile. An bille? £44,000. An méid fíona a d'ól siad? Luach £12,300.

Cé go gcuirfeadh sé seo iontas agus b'fhéidir alltacht agus déistin ar éinne, is mó an déistin a bhí ormsa a leithéid a léamh tar éis dom seal a bheith caite agam leis an tSiúr Stanislaus Kennedy, bean a bhfuil na blianta fada caite aici ag déanamh **obair cheannródaíoch** ar son daoine bochta agus daoine gan dídean in Éirinn.

Tá baint mhór ag FI (Focus Ireland) agus ag an tSiúr Stanislaus freisin le taighde ar bhochtanas agus ar chúrsaí sóisialta. Cuireann siad brú leanúnach ar an rialtas freagracht a ghlacadh as nithe sóisialta, déanann siad iarracht riachtanais grúpaí áirithe atá ar an imeall a chur chun cinn, féachann siad ar na fadhbanna a d'fhéadfadh a bheith againn sa todhchaí, agus gan dabht, cuireann siad seirbhís ar fáil do dhaoine gan dídean.

Atmaisféar síochánta: Maidin álainn samhraidh a bhí ann nuair a bhailíos liom chun agallamh a chur ar an tSiúr Stanislaus ina teach ar Shráid Stanhope i lár chathair Bhaile Átha Cliath. Bhí grián bhreá ag teacht isteach tríd an bhfalla gloine ina hoifig a fhéachann amach ar ghairdín atá sí ag forbairt mar áis do dhaoine atá ag iarraidh sosa ón saol. A cúlra i gCiarraí Thiar le brath go láidir sna pictiúir áille den cheantar sin ar na fallaí buí; ceol bog clasaiceach sa chúlra agus boladh breá caife ag cur leis an atmaisféar síochánta, suaimhneach.

Bheadh an lá caite agam ann go héasca. Ní hamháin sin ach bheadh an lá tugtha ag éisteacht agam leis an mbean seo atá chomh paiseanta sin faoina cuid oibre; chomh tógtha le maitheas a dhéanamh; lena gcearta a fháil do na daoine atá ar an imeall; le haird daoine a tharraingt ar **na héagóracha** atá á ndéanamh ar na daoine is laige sa tsochaí.

Sliocht 3 – Matt Groening – Robert Mc Millen, www.foinse.ie

Tá go leor leor ag Matt Groening, an té a thug clann cháiliúil na Simpsons ar an saol, le bheith sásta faoi mar a fuair Robert McMillen amach.

Thosaigh Matt Groening a shaol oibre mar ealaíontóir agus mar scríbhneoir – déanann sé a **stialghreannán** *Life in Hell* don nuachtán The LA Weekly mar atá á dhéanamh aige le 28 bliain anuas. Dúirt sé go raibh muinín aige go rachadh teaghlach **mífheidhmiúil** na *Simpsons* i bhfeidhm go mór ar mhuintir Mheiriceá go luath sa tsraith féin.

“Tá tréithe a bhaineann le Homer atá dochreidte,” arsa Groening. “Tá sé ina amadán ceart agus thig leat **dáimh** a bheith agat leis, an dúil atá aige sa bheoir, i dtaoschnónna agus in uachtar reoite. Tá sé falsa chomh maith mar sin thig leat creidbheáil go bhfuil tú **níos fearr** ná é! Ó mo thaobh féin de, bíim ag luascadh idir an dá dhearcadh. In amanna, mothaím go bhfuil mé i bhfad **níos fearr** ná Homer agus in amanna eile, mothaím ‘yeah, tá mise go díreach mar sin’.

“An tréith **is fearr** liom in Homer ná – agus mothaím go mbaineann an tréith seo le daoine ar fud an domhain agus go bhfuil sé ar na cúiseanna gur éirigh chomh maith sin le *The Simpsons* – is duine é Homer nach bhfuil smacht aige ar **mhianta**, ar a ríogaí. Ní mhothaíonn Homer ciontacht in am ar bith. Bíonn **aithreachas** air, ach is mian leis a mhianta a shásamh ar an toirt. Agus dúinne, sinne a mhothaíonn ciontacht, bíonn muid in éad leis. Ba dheas a bheith ábalta cibé is mian leat a dhéanamh láithreach bonn. Amharcaim ar fhíseanna ar YouTube agus feicim na Meiriceánaigh bómánta seo, agus feicim tréithe Homer i gcuid mhór acu”.

Ainneoin gur baisteadh an carachtar as athair Matt, áitíonn sé nach bhfuil an fíor-Homer – scannánadóir agus cartúnaí – ar dhóigh ar bith cosúil leis an Homer buí.

“Fear cothrom céillí a bhí i m’athair ina shaol féin agus ní raibh sé náirithe go hiomlán nuair a bhaist mé an carachtar bómánta cartúin as,” arsa Matt, ag gáire.

Bileog 3.3b

Céimeanna comparáide na haidiachta

Teanga

Déan na cleachtaí seo thíos leis an duine in aice leat.

1. Féachaigí arís ar na samplaí de chéimeanna comparáide na haidiachta sna sleachta ar **Bileog 3.3a**. Cad atá ar eolas agaibh faoin ghné seo den ghramadach?
2. Déanaigí liosta de na haidiachtaí mírialta atá ar eolas agaibh agus scríobhaigí na céimeanna comparáide. Sampla:

An aidiacht	Breischéim na haidiachta	Sárchéim na haidiachta
Fada	Níos faide	Is faide

3. ‘**Ní ba luaithe**’ – Féachaigí ar an sampla seo den bhreischéim san aimsir chaite. Cuirigí gach sampla de na céimeanna comparáide a bhí agaibh ní ba luaithe san aimsir chaite. Mar shampla:

An aidiacht	Breischéim na haidiachta	Sárchéim na haidiachta
Tuisceanach	Ní ba thuisceanaí	Ba thuisceanaí

An aidiacht bhriathartha

Teanga

Déan na cleachtaí seo thíos leis an duine in aice leat:

1. Cad é an aidiacht bhriathartha?
2. Cuirtear deirí éagsúla le briathra chun an aidiacht bhriathartha a chumadh – féachaigí ar na grúpaí focal seo thíos agus (a) breacaigí síos samplaí as na sleachta a léigh sibh ar ball atá cosúil leis an sampla tugtha agus (b) breacaigí síos bhur samplaí féin.

An Aidiacht Bhriathartha	Sampla ón téacs	Samplaí eile
íoc – íoctha cuir – curtha mol – molta roinn – roinnte caith – caite léigh – léite ceannaigh – ceannaithe scríobh – scríofa	leagtha	ceaptha

3. Tá aidiacht bhriathartha neamhrialta ag na briathra thíos – cad iad?

tar	téigh	tabhair	abair
inís	imir	fógair	

Bileog 3.4

Tuairimí

Réamhphlé

Conas mar a mhothaíonn tú nuair a tharlaíonn na rudaí thíos? Pléigh leis na daoine eile i do ghrúpa:

- Nuair a fheiceann tú duine ag caitheamh bruscair ar an tsráid.
- Nuair a chuireann duine isteach ort nuair a bhíonn tú ag caint.
- Nuair a bhíonn aíonna déanach do mhórdhinnéar agus an bia millte dá bharr.
- Nuair nach gcomhlíonann polaiteoirí na gealltanais a thug siad sa tréimhse ag druidim le toghchán.
- Nuair a bhíonn do leannán ag cliúsaíocht le duine eile.
- Nuair a fheiceann tú daoine gan dídean ag iarraidh deirce.
- Nuair a chaithfidh tú diúltú do dhuine a iarrann gar ort.

Tuairimí

Éisteacht

Éist leis an mhír – duine ag déanamh cur síos ar cheolchoirm - uair amháin agus freagair na ceisteanna seo:

- (a) Cad iad na haidiachtaí a úsáideadh chun cur síos a dhéanamh ar phearsantacht Leonard Cohen?
- (b) Cad iad na bealaí a bhí ann le ‘it affected me’ a rá as Gaeilge?
- (c) ‘**Cuireann sé isteach orm**’ – an féidir leat é seo a rá ar bhealach eile?
- (d) ‘*orm*’ – Cad é an forainm réamhfhoclach cuí a théann leis na focail seo:

fearg	eagla	éad	muinín	grá
-------	-------	-----	--------	-----

Tuairimí**Plé**

Bí ag obair leis na daoine eile i do ghrúpa agus déanaigí na cleachtaí seo:

1. Déanaigí ransú intinne ar na tréithe a bhaineann le daoine cáiliúla sna réimsí thíos – tá cúpla sampla déanta!

Spórt	Polaitíocht	Scannánaíocht	Ceol	Scríbhneoireacht
Diongbháilte	Glic	Bródúil	Tréitheach	Intleachtúil

2. Glacai gí sealanna anois ag déanamh cur síos dá chéile ar dhaoine a bhaineann leis na réimsí thuas a bhfuil meas nó drochmheas agaibh orthu. Mar shampla:

Rory McIlroy   **Tá an-mheas go deo agam ar Rory McIlroy, ceapaim gur duine an-chliste é agus is breá liom an tslí a mbíonn sé chomh dírithe sin ar an chluiche. Is fear dóighiúil é chomh maith, chaithfeá a rá!**

3. Féachaigí ar na daoine thíos agus déanaigí comparáid idir gach beirt. Ná déanaigí dearmad ar chéimeanna comparáide na haidiachta!

Barack Obama vs. George Bush
 Britney Spears vs. Sinéad O'Connor
 Pat Kenny vs. Gay Byrne
 David Cameron vs. Tony Blair
 Enda Kenny vs. Gerry Adams
 Mickey Mouse vs. Donald Duck
 Michael Davitt vs. Cathal Ó Searcaigh